

SİVAS KONGRESİ (4-11 Eylül 1919)

F. Rezzan ÜNALP¹

19 Mayıs 1919'da Samsun'dan Milli Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal Paşa, her türlü zorluklara karşın büyük bir azim, kararlılık ve cesaretle *"Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Milletin geleceğini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır."* parolasıyla Amasya'da yaktığı bağımsızlık ve özgürlük ateşini, *"Vatan bir bütündür, asla bölünemez, parçalanamaz"*, *"Kuva-yı Milliye'yi âmil, milli iradeyi hâkim kılmak esastır."* ilkeleriyle Erzurum'da güçlendirmiş, bir sonraki durağı olan Sivas'ta ise kurtuluşun parolasını *"Ya istiklal, ya ölüm"* olarak belirlemiştir.

Türk İstiklal Harbi yazınında Mondros Mütarekesi ile TBMM'nin açılışı arasında geçen 17 aylık süre *"Kongreler Dönemi"* olarak anılır. Bu süreçte toplanan 30 kongre içinde yerel nitelik taşımayan Sivas Kongresi, Mustafa Kemal Paşa'nın kendi girişimiyle toplanmış olan bir kongredir. Fakat bu kolay olmamıştır. Hazırlıkları, İstanbul'daki Damat Ferit Hükümeti'nin ve İtilaf Devletleri'nin her türlü tehdit ve engelleme girişimleri altında geçmiştir. Kongreyi dağıtmak ve Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak istemişlerdir. Bunun için görevlendirilen Elazığ Valisi Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa'nın aldığı tedbirlerle milli güçler tarafından etkisiz hale getirilmiş, kongrenin toplanması sağlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Milli Kongre'yi Sivas'ta yapmak istemesinin nedenleri vardı. Mondros Mütarekesi sonrasında yaşanan işgaller karşısında elde kalan Türk birliklerinin buldukları bölgelere bakarak bu kararı almıştı. Sivas, elde kalan son düzenli birliklerden 3. Kolordu karargâhının konuşlandığı yerd. Güney Cephesi'ndeki savaşın sorumluluğunu üstlenmişti. Mustafa Kemal Paşa haberleşme, ulaşım imkânları gibi diğer hususları da düşünmüş, tüm hesapları yaparak kongrenin Sivas'ta toplanmasının uygun olacağını 22 Haziran'da ilan edilen Amasya Tamimi ile duyurmuştu.

"Anadolu'nun her yönden en güvenli yeri olan Sivas'ta milli bir kongre tez elden toplanacaktır."

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan ayrıldıktan sonra Sivas'a 2 Eylül günü geldi. Kongreye katılmak için farklı bölge ve illerden 38 delege gelebilmişti. Kongre, Mekteb-i Sultani (*Sivas Lisesi*) binasında 4 Eylül günü Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasıyla açıldı. Bu kongrede en yoğun tartışmalar manda konusunda yaşandı. Bu nedenle kongrenin beşinci günü olan 8 Eylül günü, en heyecanlı, en tartışmalı gün oldu. İsmail Hami (*Danışment*), İsmail Fazıl Paşa ve Bekir Sami (*Kunduh*) Bey tarafından hazırlanan ve 25 kişinin imzasını taşıyan bir önerge sunuldu. Bu önerge ABD mandası isteğini içermekteydi. Bu konu üzerinde yapılan görüşmeler sırasında manda fikrinin; Albay Vasıf (Kara Vasıf) Bey, Refet Bey, Mehmet Şükrü Bey, İsmail Fazıl Paşa, Osman Nuri Bey gibi delegelerce savunulduğu görüldü. İstanbul delegeleri Amerikan mandasının bir yardımdan ibaret olduğunu

¹ Doç. Dr., Ufuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, İncek-Ankara E-mail: rezzan.unalp@ufuk.edu.tr/rezzanunalp@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1728-046X

savunuyorlardı. Karahisar Delegatesi Mehmet Şükrü Bey mandayı savunduğu konuşmasında şunları söylemişti:

"...Manda ve İstiklâl denildi ve bunlardan birinin kabulü kongreye bırakıldı. Ondan sonra biz bu gün bulunduğumuz vaziyete nazaran herhalde bir müzaharete muhtacız denildi. Memlekette ne fen, ne zanaat, ne para var; binaenaleyh elbet bir muavenete ihtiyacımız var. Bu itibar ile müzaheret lüzumuna kani olduk; ve bu müzahirin en muvafıkı kim olacağını düşündük. Mevcut dört devletin hangisi muvafık olacağını hesap ettik. İngiltere'yi kabul edecek olursak, arabamızı sürükler. Fransa, maliye itibariyle müsait vaziyette değil, kendisi muhtac-ı himmet, İtalya'nın Anadolu'daki ihtirasatı manidir dedik ve binaenaleyh en muvafık devlet olarak Şark'ta istilâsı politikası düşünmeyen Amerika'yı kabul ettik."

Ancak bu fikre karşı çıkanlar arasında İstanbul'dan gelen ve üzerinde askeri öğrenci üniforması olan Askeri Tıbbiye temsilcisi Hikmet (*Boran*) hiç de öyle bakmıyordu. Heyecanlı, vatansever bir gençti Hikmet Bey. Öğrenci temsilcisi olarak Sivas'taydı. O akşam mandayı kesinlikle ret eden oldukça ateşli bir konuşma yaptı. Tıbbiyeli Hikmet'in, **"...Paşam, delegesi bulunduğum Tıbbiyeliler beni buraya istiklâl davamızı başarmak yolundaki mesaiye katılmak üzere gönderdiler. Mandayı kabul edemem. Eğer kabul edecek olanlar varsa, bunlar her kim olursa olsun şiddetle ret ederiz. Farzı muhal, manda fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal'i 'vatan kurtarıcı değil, vatan batırıcısı' olarak adlandırır ve lanetleriz."** sözleri karşısında Mustafa Kemal Paşa çok duygulanmıştı. Hikmet Bey'e dönerek, *"Müsterih ol. Parolamız tektir, Ya İstiklâl, Ya Ölüm"* dedi.

Erzurum delegesi ve Temsil Heyeti Üyesi Raif (*Dinç*) Bey'de şiddetle manda fikrini karşısında yer almıştı. Sonuçta manda ve himaye fikri Kongre'de kabul görmemiş, bütünüyle ret edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa dışa taviz verme ihtiyacını ortadan kaldırarak mücadeleyi ön plana almıştır.

Bu kongrede, Türk ulusunun kurtuluşunu hazırlayan kararlar (*10 madde*) verildi. Vatanın bölünmez bütünlüğü ve tam bağımsızlığıyla ilgili olarak Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar kabul edildi, bütün ülkeyi kapsayacak biçime sokuldu. Bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, *"Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"* adı altında birleştirildi, böylece sivil direniş örgütlerinde merkezileşme sağlandı. Alınan kararlar, Milli Mücadele'nin hukuki zemine bağlı kalarak yürütüleceğini gözler önüne sermekteydi.

Bu kongre sırasında vatanın geleceğine ilişkin kararları millet adına vermek amacıyla teşkil edilmiş olan Temsil Heyeti'ndeki temsilci sayısı artırıldı. Bu mücadelenin halka ve dünyaya duyurulması amacıyla İrade-i Milliye adlı bir gazetenin çıkarılmasına karar verildi.

Kongre tamamlandıktan sonra Kongre Merkez Heyeti, Kuva-yı Milliyeyi düzenli hale getirip daha kolay sevk ve idare etmek için Kuva-yı Milliyeye Talimatnamesini hazırladı. Buna göre Düzenli Ordu kuruluncaya kadar işgalcilere ve isyancılara karşı silahlı mücadeleyi sürdüreceği olan Kuva-yı Milliyeye'nin ülke genelinde yaygınlaştırılarak kontrol altına alınması sağlanacaktı. Bu durum, Düzenli Ordu'ya geçişi kolaylaştıracak önemli bir etkiye sahipti. Bir

yürütme organı niteliğindeki Temsil Heyeti, Ali Fuat Paşa'yı Umum Kuva-yı Milliye Komutanı olarak atadı.

Sivas Kongresi'nde ortaya çıkan tablo çok açıktı. O da şuydu: Bu mücadelenin önderi Mustafa Kemal'di ve Sivas'ta güç kazanmıştı. O, mücadeleyi kişisel değil kitlesel bir tabana yerleştirdi. Bu hukuki anlamıyla ulusal egemenlik ilkesinin yaşama geçmesi demektir ve yeni bir devletin oluşturulması anlamına geliyordu. Gerçekten de kısa bir süre sonra Meclis'in açılmasıyla birlikte bu mücadele, artık dernek oluşumundan çıkıp devlet mertebesine yükselmiştir.

Sonuç olarak; Samsun'dan Sivas'a uzanan dört aylık süreçte; Mustafa Kemal Paşa, Havza ve Amasya'da ulusal direnişin temelini atmış; Erzurum Kongresi'nde ulus adına harekete geçmek yetkisinin verildiği Temsil Heyeti'nin başkanı seçilmiş ve Sivas Kongresi'nde de tam bağımsızlık anlayışını ulusal bir programa dönüştürmüş ve genel siyasi programı ortaya koymuştur. Sivas Kongresi kararlarında şunu görmek mümkündür: Mustafa Kemal Paşa, henüz mücadelenin başlarında gelecekteki devletin çerçevesini çizmiş bulunuyordu. Bu devlet ulusal egemenliğe dayalı, demokratik, laik ve bağımsız bir devlet olacaktır.

Tıbbiyeli Hikmet (BORAN)

Tıbbiyeli Hikmet'i unutulmaz kılan, sadece Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben açık yüreklilikle ve cesaretle yaptığı manda karşıtı konuşma değildir. O daha Tıbbiye 3. sınıf öğrencisiyken İstanbul'da işgale başkaldırmıştı. Haydarpaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye binası İngiliz birlikleri tarafından işgal edilince, öğrenciler onun önderliğinde 14 Mart günü okulun kuleleri arasına büyük bir Türk bayrağı açarak işgali protesto etmişlerdi. Sivas Kongresi'nden kısa bir süre sonra Mili Mücadele'ye katılan Hikmet Bey, askeri hekim olarak çalışmaya ve savaşmaya devam etti. O dönemde cephedeki askerimizin işgalciler dışında önemli bir düşmanı vardı: Tifüs.... Cebeci Askeri Hastanesi'nde Doktor İbrahim Tali Öngören'le birlikte tifüse karşı aşı çalışmalarına katılmıştı Hikmet Bey, üretilen aşılardan canlı deneği olmayı kabul etmiş, canını ortaya koymuştu. Bu yurtsever insan, gönüllü olarak gittiği Şark hizmeti sırasında, Sarıkamış'ta askerleri için çabalarken verem hastalığına yakalandı. Hayata veda ettiğinde henüz 44 yaşındaydı.

Dr. Canan Ünalp'in "*100.Yılında Cumhuriyet- Cumhuriyet Erdemdir*"² adlı eserde yer alan "*Tıbbiyeli Hikmet Ruhu*" başlıklı yazısında yer alan şu mısralar, Cumhuriyet'in Tıbbiyeli Hikmetlerine duyulan minnetin ve saygının duygu yüklü derin bir ifadesi olmaktadır.

"Devirdikleri devirler içinde geçip gitti Tıbbiyeliler

Sulukları zamanı aşan bir şekilde üzerimizdeler

Devirdikleri devirler içinde yeşerdi binlerce nesiller

² F. Rezzan Ünalp (Ed.), *100. Yılında Cumhuriyet: Cumhuriyet Erdemdir*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2023.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 6 Number 1 January 2025

Aslında hepsi birer Hikmet'tiler..."

*****Hikmet Boran, Türk radyo ve televizyon sunucusu, gazeteci Orhan Boran'ın babasıdır.**